NO NEKUP TO!

HELE HO VÍ HOUBY

TETA KAM JDETE?

TO JE MI FUK

Milan Hrdlička

Bohemistické miniatury

OK

KAROLINUM

Bohemistické miniatury

doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc.

Recenzovaly:
prof. Dr. Danuta Rytel-Schwarz
prof. PhDr. Jana Svobodová, CSc.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum
Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

© Univerzita Karlova v Praze, 2013
Text © Milan Hrdlička, 2013

ISBN 978-80-246-2176-0
ISBN 978-80-246-2714-4 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

http://www.cupress.cuni.cz

Obsah

Úvod 7

Podstatná jména
K otázce tzv. něžných pojmenování mezi partnery 11
Čech – Nečech? 19
Čapkovi M/mloci 22
To je (mi) fuk 25
Teta, kam jdete? 27
OK 29
Ví houby 32
Stálo to Mailand 34
Odkud je krůta? 37
Přítelové 39

Přídavná jména
Palackého spisy 43
To je to pravé 45
Komunikační versus komunikativní 47

Zájmena
On a ten 51
Jaký je ten/to student? 54
O něčem/ničem takovém neslyšel 56
Někdo versus kdosi 58

Číslovky
O číslovce pět 63
Šedesát dva studentek 67

Jak se počítá od jedné do tří? 70
Nemáš bůra? 72

Slovesa
Bratras neviděl? 77
Hele ho 79
O českém imperativu 81
Jdu si číst 85
No nekup to! 87
Auto (se) zastavilo 89

Příslovce
Tehdy a tehdy 93
Mají trochu hlad 96
Budeš už ticho/tiše? 98
Dobře ty 100

Předložky
O přestávce 105
Odjeli na hory vs. do hor 107
Do Černé Hory versus na Černou horu 109

Summary 111
Bibliografická poznámka 112
Věcný rejstřík 114
Jmenný rejstřík 122

Úvod

Před více než dvěma desetiletími vydalo nakladatelství Karolinum čtenářsky úspěšnou publikaci nazvanou *Překladatelské miniatury*. Zabýval jsem se v ní problematikou uměleckého překladu vybraných marginálních jevů v beletrii (např. adekvátním převodem záměrných gramatických a pravopisných chyb, cizojazyčných prvků, šifer apod.).

S určitým odstupem nyní v témže nakladatelství vycházejí moje jazykové sloupky a příspěvky, až na nepočetné výjimky drobné práce z oblasti lingvistické bohemistiky určené dílem našim, dílem zahraničním bohemistům. Vznikaly celou řádku let spontánně, z prostého zájmu o přiblížení a alespoň částečné zpracování některých, většinou opomíjených jevů a pozoruhodných detailů naší mateřštiny. Tento prvek je všem příspěvkům společný, ať už mají určité texty ráz odborný nebo spíše popularizační.

Nedávno, když jsem se u příležitosti svého životního jubilea ohlížel zpět, mě napadlo, že by bylo možná vhodné všechny ty dosavadní „drobty“, roztroušené po tuzemských a částečně i zahraničních časopisech, shromáždit a představit souborně.

A tak se také stalo.

Pokusil jsem se celé to spektrum příspěvků utřídit, i když musí být každému zřejmé, že je to vzhledem k různorodé povaze kapitolek pojednávajících o aspektech tvaroslovných, slovotvorných, pravopisných aj. krajně obtížné. Zvolil jsem nakonec následující kompromisní řešení: přiřazovat texty k jednotlivým slovním druhům, které v nich hrají důležitou úlohu, a v jejich rámci pak řadit jazykové sloupky chronologicky podle roku vydání.

Snad poněkud nevšedním rysem knížky, kterou držíte v rukou, jsou stručné přídatné pasáže za každou kapitolkou, jejichž posláním je původní texty okomentovat, doplnit nějakou zajímavostí, event. naznačit další

možný směr zpracování dotyčného tématu či přiblížit okolnosti jejich vzniku.

Pro knižní vydání doznaly některé příspěvky dílčích změn, zejména typografických (např. sjednocení psaní kurzivy aj.).

Chtěl bych při této příležitosti upřímně poděkovat oběma recenzentkám, prof. Danutě Rytel-Schwarz a prof. Janě Svobodové, za cenné rady a podnětné připomínky, které významně přispěly k výsledné podobě monografie.

Praha září 2012
autor

Podstatná jména

K otázce tzv. něžných pojmenování mezi partnery

„Chtěla si též vyvolat všechna jména, jimiž jí říkal. Jejím pravým jménem ji oslovoval snad jen prvních čtrnáct dní. Jeho něha byla stroj na nepřetržitou výrobu přezdívek. Měla mnoho jmen, a jako by se každé brzy obnosilo, dával jí nová a nová. Během těch dvanácti let, co se znali, měla nějakých dvacet třicet jmen a každé z nich patřilo určitému období jejich života."

Milan Kundera, Kniha smíchu a zapomnění

Jazyková expresivita je jednou z oblastí, na niž se soustřeďuje zájem našich i zahraničních lingvistů. Pozornost je zaměřena zejména na pojmové vymezení jazykové expresivity, na objasnění její podstaty, na její utřídění, klasifikaci. Přestože je problematice jazykové expresivity věnována značná pozornost, nejsou její složky zkoumány stejně důsledně. Chtěl bych se zastavit u jednoho okruhu jevů, bezesporu aktuálních a frekventovaných, které doposud zůstávaly stranou soustavnějšího zpracování, a sice u tzv. něžných pojmenování mezi partnery. Jde o výrazy, jimiž se partneři navzájem oslovují, pojmenovávají a jimiž také vyjadřují svůj citový vztah.

Pokusil jsem se pomocí anonymní ankety udělat do této dosud málo zmapované oblasti malou sondu. Ankety se zúčastnilo 97 ze 100 dotazovaných (jedna středoškolačka a dvě posluchačky vysoké školy dotazník nevyplnily). Šlo o studenty gymnázia (30 dívek a 16 chlapců ve věku 17–19 let) a o vysokoškoláky, většinou posluchače FF UK, 38 posluchaček a 16 posluchačů ve věku 19–26 let. Jednalo se tedy o početně omezený a složením značně vyhraněný vzorek. Jsem si rovněž vědom toho, že problematika něžných pojmenování mezi partnery spadá do oblasti jazykových tabu, a že je tudíž nutné počítat u účastníků s jistou dávkou zdrženlivosti nebo stylizace. Přesto se ale domnívám, že některé tendence,

jež anketa naznačila, mohou být obecnějšího rázu. Účastníci ankety měli zodpovědět deset otázek zaměřených jak ryze lingvisticky, tak i přihlížejících k dalším, především psychologickým aspektům.

Na první otázku („*Uveďte, jak něžně pojmenováváte svého partnera/partnerku.*“) uvedli studenti SŠ deset různých něžných pojmenování (kromě deminutiv křestních jmen). Nejčastěji se vyskytlo pojmenování *kotě* (*kočička*) – třikrát, *brouček* a *zlatíčko* – dvakrát. Tři dotazovaní uvedli pouze zdrobnělinu jména. Děvčata uvedla 31 různých pojmenování, z nichž nejčastější bylo *brouček* – čtyřikrát, *sluníčko* a *šmudlík* – dvakrát. Šest dotazovaných uvedlo jen zdrobnělinu jména. Kromě deminutivních něžných pojmenování se objevila i pojmenování nezdrobnělá (např. *víla*, *zlatovláska* pro dívky, *láska*, *miláček* pro chlapce). Zaujal fakt, že značnou část tvořila u gymnazistů pojmenování z říše živočišné, a to 34 % (např. *kočička*, *myška*, *lybišta* – zkomoleně „rybička“, ponechán původní pravopis), u vysokoškoláků tvořila podobná pojmenování jen 15 % (např. *kočička*, *brouček*, *medvídek*). U středoškolaček tvořila tato pojmenování jednu pětinu (např. *slimáček*, *myšáček*, *hrošík*), u vysokoškolaček jednu třetinu (např. *méďásek*, *koloušek*, *pejsek*, *brouček*). Vysokoškoláci uvedli 21 různých pojmenování (nejčastěji *kočička*, popř. *číča*, *kóča* – šestkrát), vysokoškolačky uvedly 33 něžných pojmenování, nejhojněji byla zastoupena pojmenování *miláček* – jedenáctkrát, *brouček* – osmkrát, *méďa* (*méďásek*) – šestkrát. Až na malé výjimky (kupř. *večernice*, *víla*, *borůvka*) se ve většině případů jednalo o inherentní expresivitu substantivních deminutiv. Expresivní výrazy byly tvořeny většinou deminutivními sufixy (*pusinka*, *milovátko*), v několika případech se expresivita vyskytla již v hláskovém skladu slova (např. *ťutínek*). Z hlediska sémantického vztahu něžného pojmenování k základovému slovu se vyskytl jak vztah kvantitativní, vyjadřující menší míru vlastnosti nebo rozměru (např. *slimák* – *slimáček*), tak kvalitativní – ve smyslu kladného citového hodnocení, meliorativnosti (např. *rošťák* – *rošťáček*).

Z prostorových důvodů není možné vyjádřit se o všech anketních odpovědích podrobněji. Uvedu alespoň několik postřehů. Značně se např. liší počet uváděných něžných pojmenování. Někteří dotazovaní jich uvedli až osm (dokonce v pořadí podle užití). V několika případech bylo poznamenáno, že totéž něžné pojmenování je užíváno oběma partnery (např. *bobík*, *šmudlík*), popř. že je přechylováno (*kocourek* – *kočička, mafuňák* – *mafuňka*). Za zmínku stojí rovněž tři dotazníky, v nichž bylo uvedeno, že partneři něžných pojmenování neužívají. Ocituji část jednoho z nich: „*Můj přítel … nemá rád vyumělkovanost a různé projevy emfatického nadšení. Já jsem sice senzitivní, ale také mám ráda oproštěnost od všeho zbytečného … Proto si říkáme křestními jmény, nezdrobnělými. V nejintimnějších*